

УДК 37.01:378

Віра Петляєва

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті обґрунтовано актуальність і практичну значущість проблеми морального виховання особистості майбутнього вчителя іноземних мов. Визначено педагогічні умови формування моральної культури майбутнього вчителя іноземних мов в процесі професійної підготовки. Автором проаналізовано значущість формування моральної культури майбутнього вчителя іноземних мов. Висвітлена проблема виховання моральної культури у студентів вищих педагогічних навчальних закладів в системі підготовки вчителя іноземної мови. Зазначено сучасні аспекти проблеми виховання моральної культури як категорії формування особистості майбутнього вчителя іноземних мов в процесі професійної підготовки.

Ключові слова: культура, мораль, моральність, моральна культура, моральні цінності, моральне виховання.

В статье обоснована актуальность и практическая значимость проблемы нравственного воспитания личности будущего учителя иностранных языков. Определены педагогические условия формирования нравственной культуры будущего учителя иностранных языков в процессе профессиональной подготовки. Автором проанализированы значимость формирования нравственной культуры будущего учителя иностранных языков. Освещена проблема воспитания нравственной культуры у студентов высших педагогических учебных заведений в системе подготовки учителя иностранного языка. Отмечено современные аспекты проблемы воспитания нравственной культуры как категории формирования личности будущего учителя иностранных языков в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: культура, мораль, моральная культура, нравственность, нравственные ценности, нравственное воспитание.

The article deals with the relevance and practical importance of the problem of moral education of future teachers of foreign languages. Pedagogical conditions of formation of moral culture of in training future teachers of foreign languages are defined. The author analyzes problem of education of moral culture of the students of higher educational institutions in training future teachers of foreign languages. The problems of education moral culture of students of higher educational institutions in training teachers of

foreign languages. Modern aspects of the problem of education moral culture as a category of formation of personality of the future teacher of foreign languages in the process of training are noted.

Key words: *culture, ethics, morality, moral culture, moral values, moral education.*

Процес інтенсивної інформатизації суспільства в умовах глобальної інтеграції України в європейський освітній простір ставить нові завдання перед професійною освітою, суттєво змінюючи форми і методи роботи у вищих навчальних закладах, що, в свою чергу, зумовлює значне підвищення вимог до рівня та якості підготовки майбутніх вчителів, особливо фахівців з іноземної мови. Оскільки іноземна мова є засобом міжнародного спілкування, сучасний вчитель має не тільки досконало володіти предметом та методикою його викладання, а й відповідати всім критеріям висококультурної та освіченої особистості.

Постановка проблеми обумовила мету статті – визначення педагогічних умов формування моральної культури майбутнього вчителя іноземних мов в процесі професійної підготовки.

На думку відомих українських фахівців у галузі педагогіки, таких як Н. Волкова, І. Бех, М. Євтух, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Миропольська, Г. Шевченко в країні настав час докорінно переглянути та переосмислити систему виховання, освіти і навчання та оновити зміст, форми і методи духовно-морального становлення особистості майбутнього вчителя іноземних мов на основі гуманізації життєдіяльності учня, створити ефективні умови для самореалізації особистості майбутнього вчителя у різних видах діяльності.

Проблему формування моральної культури особистості майбутнього вчителя у вищих навчальних закладах досліджують К. Байша, Л. Бурдейна, О. Денищик, В. Діуліна, О. Кузнецова.

Проблема виховання моральної культури – це проблема формування людського в людині, її духу, гуманістичних цінностей, гуманістичної свідомості, гуманістичного знання. Моральна культура несе в собі загальнолюдські цінності, національні моральні ідеали, що відображає рівень розвитку цивілізації в конкретно історичний період.

Проблема моральної культури знаходиться на кордоні етики та теорії культури. В даний час існують два підходи до розкриття сутності поняття «моральна культура». Перший починається з розкриття сутності родового поняття – «культура», а другий підхід – видового – «моральність».

На основі аналізу наукової літератури встановлено, що феномен «культура» являє собою одне з найбільш складних, багатозначних філософських понять, що охоплює велику кількість явищ і відноситься до найскладнішої, з точки зору визначення, категорії гуманітарної науки. Відомі українські фахівці з проблем соціальної філософії В. Андрущенко,

Л. Губерський та М. Михальченко зазначають, що сьогодні налічується близько 500 варіантів визначення терміну «культура». Суспільна практика, на їхню думку, «свідчить про органічну єдність матеріального та духовного, об'єктивного й суб'єктивного, необхідного та випадкового в культурі. Вилучення однієї з її складових збіднює культуру, спотворює уявлення про неї як цілісний феномен. Наукове розуміння даної категорії зумовлене інтерпретацією всіх творчих реалій, що виявляються у різноманітних сферах життєдіяльності суспільства, втілюються в характері, поведінці, способі життя особистості» [2, с. 14–15]. Наведене положення повною мірою стосується й такої специфічної підсистеми цього феномену, якою виступає моральна культура, і тому має розглядатися як один з принципових моментів при визначенні її сутності, змісту та характеру.

Моральна культура особистості – це засвоєння особистістю моральних норм, принципів, категорій, ідеалів суспільства на рівні власних переконань, дотримання їх як звичних норм особистої поведінки [7, с. 430].

Поняття моральної культури також тісно пов'язане з термінами «мораль» і «моральність», які по суті своїй синонімічні.

Однак явну розбіжність нормативно-ціннісної, ідеальної сторони моралі і реальних моральних відносин дало підстави деяким дослідникам (А. Гусейнов, А. Звейніекс та ін.) наповнити ці поняття різним смисловим змістом. Як правило, спроби розмежувати поняття «мораль» і «моральність» зводяться до співвідношення суцього і належного, де сфера моралі постає як сукупності норм, принципів і цінностей, а моральність, у свою чергу, характеризується як втілення моральної свідомості в реальних відносинах і діяльності.

Вперше теоретичне обґрунтування поділу понять моралі і моральності було запропоновано Гегелем, який вважав, що вони повинні описувати різні феномени духовного життя. Під мораллю він розумів суб'єктивну значущість людської поведінки, а моральність – це практичні відносини, що втілюються в історичному досвіді сім'ї, громадянському суспільстві та державі.

На думку А. Гусейнова, на користь поділу цих термінів можуть бути розглянуті наступні міркування. По-перше, індивід включається в моральне визначення безпосередньо, моральність освячується традицією, мораль як вираз внутрішньої переконаності є свідчення духу. По-друге, моральність збігається з формами поведінки, мораль є суб'єктивною повинністю. По-третє, моральність висловлює точку зору спільності (сім'ї, держави, суспільства), а мораль є вираз індивідуальної волі [3, с. 160].

Визначення поняття моральної культури майбутнього вчителя в сучасних умовах потребує ретельного аналізу її гуманістичної складової, як основної умови успішної педагогічної діяльності. Особистісна моральна культура утворюється лише на основі вимог суспільної моралі. Е. Ільєнков розглядає мораль як сукупність «чітко сформульованих загальних вимог, нормативів, у вигляді словесно запрограмованої схеми поведінки», а

моральність як «реальний спосіб ставлення людини до іншої людини і до самого себе...» [4, с. 278]. Єдність понять «мораль» і «моральність» полягає в їхній деонтологічній сутності, розкриття якої у виховному процесі важко переоцінити, адже для того, щоб забезпечити майбутньому вчителю правильний вибір тієї чи іншої діяльності та поведінки необхідно сформулювати в нього правильне мислення, виважену систему етичних цінностей, уявлень і переконань. Отже, мораль зосереджує на теоретичному рівні принципи, норми, ідеали, що виконують функцію регуляції поведінки людини. Мораль і моральність розкривають сферу належного, моральність розглядається як «ствердження людського в людині як найбільшого досягнення людської культури» [5, с. 146].

Студентський вік має особливе значення в цілісному тривалому процесі виховання моральної й естетичної культури особистості, і тим актуальніше питання про планомірну організацію процесу морально-естетичного виховання, а визначення критеріїв і вивчення рівнів моральної вихованості майбутнього вчителя іноземних мов дозволить цей процес зробити більш результативним.

Моральне виховання студентів вищих педагогічних навчальних закладів важливіше вдвічі: як необхідна якість особистості сучасної інтелігентної людини і як один з найважливіших компонентів професійно-педагогічного арсеналу засобів і умова успішного вирішення задач, які стоять перед школою. Від того як сьогодні буде вихований студент, завтра ми одержимо ту або іншу якість вихованості школярів, оскільки від особистості педагога значною мірою залежить успіх виховного процесу в школі [6, с. 10].

І. Д. Бех зазначає, що «стратегія виховної дії щодо розвитку особистості студента має вибудовуватися з основного постулату сучасності: головною справою людства, нормою його життя є вирішення моральних проблем» [1, с. 27].

Важливість культурологічного підходу у підготовці майбутніх вчителів іноземної мови обумовлена факторами, що безумовно впливають на розвиток і становлення вітчизняної освіти. Такими факторами постають:

1. Інтеграція України в освітній та науковий простір. Мета створення єдиної Європейської школи – зберігаючи досягнення і національні традиції всіх освітніх систем, забезпечити умови для мобільності кожної особистості на європейському ринку праці та освітніх послуг, взаємне визнання дипломів про освіту, прийняття єдиної градації ступенів і кваліфікацій кредитно-модульної системи. Іншими словами, – входження у європейський світ зі збереженням своїх кращих національних культурних надбань.

2. Глобалізація суспільного життя. Розвиваються міжнародні зв'язки в усіх галузях діяльності. Це вимагає не просто знання іноземних мов, а й розуміння культур різних народів, їх національних традицій, особливостей полікультурного світу та вміння жити в ньому. Це значно підвищує

конкурентоспроможність вчителя іноземної мови, його адаптованість до сучасного світу.

3. Зміни, що відбуваються в економічному, соціальному, політичному і духовному житті суспільства, що загострили потребу у майбутніх вчителів іноземних мов, здатних свідомо визначати спосіб свого життя, нести відповідальність за результати своїх дій, чітко визначатись у напрямках розвитку та реалізації своїх можливостей.

4. Стрімкий розвиток інформаційних та телекомунікаційних технологій, що значною мірою впливає як на сам навчальний процес, так і на вимоги щодо його результатів.

Оволодіння іноземною мовою це запорука ознайомлення з культурою країни досліджуваної мови. Іноземна мова стає, таким чином, невід'ємним компонентом культури, її акумулятором, носієм і виразником. Іноземна мова містить у своїх словах і граматичних формах не тільки знання про систему мови, про правила користування елементами цієї системи, а й фонові знання. Відомості про культуру іншого народу можна зустріти і в назвах предметів і явищ традиційної і нового побуту, в поняттях, що відображають явища суспільного характеру.

Формування моральної культури майбутніх вчителів іноземних мов ефективно здійснюється тільки як цілісний процес педагогічної, що відповідає нормам загальнолюдської моралі, організації всього життя особистості: діяльності, відносин, спілкування з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей. Результатом цілісного процесу є формування морально цілісної особистості, в єдності її свідомості, моральних почуттів, совісті, моральної волі, навичок, звичок, суспільно цінного поведінки.

Вибір методів залежить від змісту виховної діяльності, від її спрямованості. Так, в процесі моральної освіти на перше місце, природно, висувається переконання; в трудовому вихованні – вправу; у вихованні дисциплінованості і відповідальності поряд з основними методами застосовуються також заохочення і покарання.

М. І. Рожков та Л. В. Байбородова виділяють наступні бінарні методи морального виховання-самовиховання: переконання і самопереконання (інтелектуальна сфера), стимулювання і мотивація (мотиваційна сфера), навіювання та самонавіювання (емоційна сфера), вимога і вправу (вольова сфера), корекція і самокорекція (сфера саморегуляції), виховують ситуації і соціальні проби-випробування (предметно-практична сфера), метод дилем і рефлексія (екзистенціальна сфера) [9, с. 114].

Найбільш послідовною і сучасною видається, на наш погляд, класифікація, розроблена Г. Щукіною, в якій виділяють такі групи методів:

– методи різнобічного впливу на свідомість, почуття і волю учнів в інтересах формування в них моральних поглядів і переконань (методи формування свідомості особистості);

– методи організації діяльності і формування досвіду суспільної

поведінки;

- методи стимулювання поведінки і діяльності [8, с. 236].

Підготовка морально вихованого вчителя іноземної мови буде здійснюватися ефективно, якщо:

- викладач володіє методологічним і теоретичним знанням змісту, шляхів і умов формування моральної культури студентів у навчально-пізнавальної діяльності на заняттях з іноземної мови;
- враховує сучасні тенденції та підходи до проблеми формування моральної культури студентів;
- виявляє і використовує можливості змісту програмного матеріалу з іноземної мови у формуванні моральної культури студентів;
- використовує аксіологічний компонент культури країни мови, що вивчається в формуванні моральної культури майбутнього вчителя;
- визначає шляхи та дидактичні умови формування моральної культури студентів на заняттях з іноземної мови;
- використовує найбільш ефективні методи формування моральної культури студентів на заняттях з іноземної мови.

Отже, проблематика досліджень моральної культури майбутнього вчителя іноземних мов складається під впливом реальних потреб поновлення як середньої загальноосвітньої школи, так і вищої педагогічної школи, і перш за все таких, як потреба істотного підвищення якості навчання і виховання вчителів нового покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Категорія «становлення» в контексті розвитку образу «Я» особистості // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 3. – С. 25–34.
2. Губерський Л. В., Андрущенко В. П., Михальченко М. І. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз. – К., 2002. – 580 с.
3. Гусейнов А. А. Мораль // Суспільна свідомість та її форми. – М. : 1986. – С. 160.
4. Ильенков Э. В. Об идолах и идеалах. М. : Политиздат, 1968. – 319 с.
5. Ильяева И. А. Культура общения. Опыт философско-методологического анализа: (Монография). – Воронеж : ВГУ, 1989. – 167 с.
6. Кузнецова О. А. Моральне виховання студентів вищих навчальних педагогічних закладів: Навчальний посібник. – Миколаїв : Видавництво «Іліон», 2006. – 164 с.
7. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 5-е видання, доповнене і перероблене – К., 2007 – 656 с.
8. Педагогіка школи / За ред. Г. І. Щукіної. – М. : Просвещение, 1998.
9. Рожков М. І. Байбородова Л. В. Організація виховного процесу в школі: Навчальний посібник для студ. вищ. навч. закладів. – М. : Гуманит. вид. центр ВЛАДОС, 2000.